

Codău Annamária

MEGCSÚSZOTT FÉNY

SZÖLLŐSI MÁTYÁS: VÁLTÓÁRAM. EURÓPA, BUDAPEST, 2016.

Nem feltétlenül akartam az *elephant in the room* felől közelíteni Szöllősi Mátyás prózakötetéhez, mégis valahogy nem sikerül másképpen. A megkerülhetetlen tényező ebben a könyvben a Betelgeuse nevű csillag halála, hisz a robbanásából eredő fény mind a kilenc elbeszélésben „világít”, „vakít”, „végigfolyik”, „sugárzik”, „lüktet”, „ömlik”, „süt”, „játszik” stb; ott is káprázik az olvasói szem előtt, ahol konkrétan nem említődik (talán két ilyen elbeszélés van). Ahogyan a *Reggeltől reggelig* című szövegben fogalmaz az elbeszélő: „Persze a folt még jó ideig lüktet tovább, bármire vetül is rá a tekinteted.” (113)

Szöllősi a fény, a csillag szimbolikusságának terheltségét és telítettségét hagyja magától működni a befogadóban, csak néhol ad egy-egy erősebb löketet az értelmezési-kérdezési iránynak. Teszi ezt például az első, *Spirál* című történetben azzal, hogy a házibuliban, ahová a hatvanhat éves Endre kénytelen-kelletlen bekerül, két fiatal tesz oda arról vitatkozni, hogy a szupernóvának van-e hatása az emberekre, az emberek életére, vagy sem. Értethető ez a fizikai jelenségek terén, hiszen nincs miatta térerő, de a bioritmust is felborítja, ha két hétig éjszaka is olyan világosság van, mint nappal. És természetesen a spirituális és a metafizikai dimenziót is megnyitja a csillag halálának párhuzamba állítása az emberi válságok folyamatának megragadásával (és mi a csillag halála az emberi válságokhoz képest? illetve fordítva: mik az emberi válságok a csillag halálához képest?). Egyfajta kontrasztív funkcióval is fellép, bár ez a kitágított perspektíva nem biztos, hogy a szereplők esetében valamilyen – legalábbis verbalizált – megvilágosodáshoz vezet. Tehát nem csupán *geg*, nem csupán motivikus összekapcsolója – nagyon könnyen lehetne ennyi – a különböző történeteknek a szupernóva s fénye a *Váltóáramban*: úgy tűnik, hogy valamelyest befolyásolhatja a történéseket, azaz némi történetalakító funkciója is lehet, bár Szöllősi több

álomjelenettel, hallucinatorikus vagy módosult tudatállapot performálásával kicsúsztatja a bizonyosságot, az ok-okozatiságot. A *Betelgeuse* című elbeszélésben például a fényes folt végigkíséri a kocsitazást és a balesetet is: nemcsak látványként van jelen, de erről beszélnek a rádióban is, illetve ezt látja a balesetből felébredő, majd a kórházban is obszesszíven a csillagról kérdezősködő egyes szám első személyű narrátor. Kiderül, hogy elaludt vezetés közben, s még valami furcsa álma is volt a baleset és az ébredése között, illetve nem emlékezett jól a saját lánya nevére sem. Megengedi a szöveg, hogy a szupernóva hatására gyanakodjunk, de ugyanakkor visszatart egy misztikusabb olvasattól: nyilván olyan egyedi természeti jelenségről van szó, amely az embert különböző tudatállapotokban foglalkoztathatja (a folt ismét jó ideig lüktet tovább). Vagy máshol maga az elbeszélő tulajdonít nagy jelentőséget és hatáskört neki, összekapcsolva égi és testi folyamatot: „Mintha átjárna ez a fehér áramlás és nyomná ki belőlem a haragot.” (170)

Ezektől lesz egész érdekes – nem feltétlenül csak a filozófiai perspektívák, metafizikai távlatok miatt – szerintem az, amit Szöllősi ezzel az ötlettel tett. Akkor is termékeny kellékké válik a szupernóva, amikor a szereplő a saját helyzetén átszűrve ruházza fel jelentéssel. Teszi ezt például a *Gerely* című szöveg elbeszélője, aki számára az égen „egy fehér folt tátong, és mintha lüktetne, mint egy gennyes seb” (166). Égi és földi, hasonlított és hasonló egyedi összekapcsolását a földi-testi tapasztalatok irányítják: a fiú figyelmét fokozottan a testre, a test történéseire irányítja az, hogy apja folyamatosan veri, illetve hogy anyja a szülésről beszélt neki („Rám áldozta a testét, nekem adta.” 158); de nemcsak a fizikai fájdalom közege a test, ez a csatornája a düh növekedésének („Növekszik bennem valami, amit az ütések dagasztanak egyre nagyobbá.” 159) és a levezetésének („Elhagyja a düh a testem, amint kirepül kezemből a gerely.” 159) is. Ha nem volnának efféle test–csillagfény kapcsolódások, amelyek egyben visszafogják, valamire hozzárögzítik a másképp túlságosan kitágított perspektívát, akkor jogosan vádolhatnánk azzal a szövegeket, hogy a *Betelgeuse* szerepeltetésével elvonják a figyelmet a hozzá képest mikro történésektől. Sőt, van olyan eset is, amikor csak afféle romantikus záróakkord kelléke a fény, az elbeszélő szerencséjében való reménykedésének megvilágítója egy feszültségekkel teli buli végén (*Vendégjáték*). Tehát sikerül kimérten adagolni, hol előtérben, hol a háttérben tartani az elemzett jelenséget.

A fény kellett, hogy legyen a kiindulópontja a *Váltóáramról* való beszédnek azért is, mert annyira korrekt, egyenletes, sűrű szövetű, kigondoltan-

megfontoltan épített szövegek alkotják a kötetet, hogy a fényjelenség elbeszéléseket és testi-lelki folyamatokat összekapcsoló jelenlétei nélkül elsőre nem biztos, hogy valami más is szembetűnne a kötet olvasása során. A történetek mintha mind nagy, elnyújtott expozíciók volnának, azonos nyelvi megformáltsággal, beszédtempóval, némi hiányérzetet is hagyva a zárlatukkal. Kivétel nélkül valamilyen válsághelyzetet mutatnak meg, mint a gyász, a baleset (három elbeszélésben is szerepel), nagy mellényúlások a másikkal való kapcsolatban, védtelenség, kiszolgáltatottság a családi helyzet, az identitás, a betegség miatt stb; s van, ahol ezt a válságállapotot még jobban kiöklenti egy váratlan fordulat (*Hajsza*). De elsősorban nem a történetek, nem a cselekménymozzanatok maradnak emlékezetesek, hanem a megírásuk módja, pontosabban az, ahogyan lefordítódnak ezek a történetek a test nyelvére, a testi folyamatokra, az érzékelésre. Szöllősi olyan közelien, pontosan ír az érzékelésről, a test feszültségeiről és az elme állapotairól, szakakat és összefüggéseket találva rájuk („Szikrázó pontok szabdalják szét a fürdőszoba tárgyait, majd eloszlanak a szemedben szétfutó erek mentén.” 103.), hogy elsőre fel sem tűnik, hogy valami rajtunk kívüli, valaki másnak a tapasztalatairól olvasunk. Nem az azonosulhatóságról van itt szó, hanem az érzékelhetőségről, s így érzékenyíthetőségről. A távlatok tágitásával párhuzamosan működik a szűkítés is, egészen a nyomasztó bezártság precíz leírásaiig: „Nehezebbé vált a mellkasa. A hosszú előszoba közben befelé húzta: elkezdett szűkülni a tér, mintha a tárgyak, a szekrények közelebb volnának hozzá, és rá akarnának mászni. Hallotta a nevetést. Érezte, hogy izzadság csapódik ki a bőrére, fázott. Összemosódott előtte a fehér fényben álló előszoba, és ahogy fölemelte a kezét, hogy az arcához nyúljon, nedveséget érzett. Minden vizenyős és bizonytalan lett.” (22)

Ég és test között zajlanak tehát az események. Vannak a test történetei, ahol a legszigeribb módon közvetítődik akár a tükrözés kínzó tapasztalata (*Reggeltől reggelig*), vagy a düh termelődése és levezetődése (*Gerely*) is. De mindegyik szöveg mikroszintjén működnek azok az összekapcsolások, amelyek megmutatják, hogy a testben is megtörténik, illetve hogyan történik meg a testben is az, amit a testen kívüli fogalmakkal ragadunk meg: például test és tér („lüktet a homlokom és ütemet ad a térnek, amiben vagyok”, 93), test és idő („Izmaidban lüktet, hogy korán van.” 99), test, érzékelés és önazonosság („A rád meredő tekintet egyetlen kérdésre ad csak választ: tényleg te ülsz ott szemben.” 102).

A *Váltóáram* többféle irányba tekint, s ezek az irányok oda-vissza járhatók: felfelé a szupernóva, befelé a test, másik befelé a pszichikum mű-

ködései. Szöllősi arányérzékéről vall, hogy a kötet mindezt elbírja; a mint-ha-mégsem egyensúlyának köszönhetően nem válik egyik szint sem túlterheltté, bár kell a kilenc szöveg együttese, hogy erősítsék és tartsák egymást. Sötét, feszültségteli, kilátástalan, válságos helyzetek, amelyeket a könyv megvilágít – a fény mutathatná a kiutat, de legtöbbször csak megcsúszik a tárgyakon.